

УДК 330.131.7:336

СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Тимошенко О.В., к.е.н.

Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті розглянуто теоретичні підходи до управління фінансовими ризиками суб'єктів господарювання при формуванні фінансових ресурсів. Проаналізовано роль страхового захисту в економічній стабілізації та розвитку підприємства. Досліджено форми та особливості страхування фінансових ризиків суб'єктів господарювання, доцільність формування ефективного економічного механізму управління фінансовими ризиками в частині їх страхового захисту. Обґрунтовано необхідність страхування фінансових ризиків як форми їх нейтралізації та попередження настання ймовірності негативних наслідків для фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Ключеві слова: страхування фінансових ризиків, управління ризиком, страховий захист, фонди страхування ризиків, суб'єкти господарювання.

This article describes a theoretical approach to financial risk management of economic players in the formation of financial resources. The role of insurance coverage was analyzed in economic stabilization and in development of the company. The insurance forms and features of financial risks of economic players, the expedience of forming an effective economic mechanism of financial risks management in terms of their insurance coverage were investigated. The necessity of financial risks insurance was grounded as a form of neutralizing them and preventing the coming of probability of negative consequences for financial activity of the economic player.

Key words: insurance of financial risks, risk management, insurance defence, funds of insurance of risks, economic players.

Актуальність проблеми. Події, які сьогодні складаються в фінансовому житті, а саме світова фінансова криза, спонукають до прийняття нових рішень в діяльності суб'єктів господарювання. Хоча більшість видатних економістів, провідних і кваліфікованих спеціалістів стверджують, що нині кризові явища мають тенденцію до спаду, все одно не слід виключати можливості їх повторення. Тому необхідно зробити усе можливе, щоб уникнути або мінімізувати такий хід розвитку подій

в наступних роках. Усе це пов'язане із фінансовими ризиками, що були не враховані, реалізувалися в реальності і певною мірою призвели до світової фінансової кризи.

Будь-яка фінансова діяльність пов'язана з ризиком, тому питання страхування фінансових ризиків набуває останніми роками дедалі більшої актуальності. Існує і проблема усвідомлення підприємцем необхідності врахування раціональності при виборі конкретних методів, підходів управління ризиками. На жаль, найчастіше в управлінській практиці українських підприємців сьогодні застосовуються тільки ті методи управління ризиками, якими володіє конкретний підприємець без аналізу їх результативності та ефективності, оцінки впливу на забезпечення фінансовими ресурсами підприємства. Невизначеність позначається на фінансовому стані підприємств, на їхніх фінансових результатах, на динаміці й структурі грошових потоків. Нагальною потребою стає формування ефективного фінансово-економічного механізму управління ризиками підприємства, функціонування якого призведе до оптимізації фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень. На сучасному етапі виникла потреба наукового обґрунтування ролі страхового захисту суб'єктів господарювання в їх економічній стабілізації та розвитку, визначення стратегії і механізмів раціонального формування, розподілу страхових та інших резервних фондів як визначальної передумови упередження та відшкодування збитків, спричинених ризиковими обставинами.

Окремі теоретичні та практичні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Для розуміння особливостей функціонування сучасні системи страхування ризиків важливе значення мають праці науковців України, зокрема: В. Базилевича, О. Барановського, О. Василика, В. Вітлінського, М. Білик, А. Гвозденко, М. Демяненко, О. Кашенко, М. Клапкова, П. Лайка, О. Ніколаєнка, С. Осадця, Р. Пікус, В. Фурмана, А. Чухна, О. Ястремського, а також зарубіжних авторів: І. Балабанова, П. Браєсса, Г. Брауна, В. Варкалло, Я. Дангеля, І. Іванової, Т. Коголовської, А. Нікбахта, Дж. Сороса, Ю. Страубе, Є. Строїнського, Г. Тагієва, Й. Теєнсена, Л. Рейтмана, Є. Хандшке, Р. Швєблера.

Досить велику увагу у працях названих авторів приділено загальній

організації систем фінансового управління, фінансово-економічному інструментарію, що використовується у менеджменті підприємств, специфіці реалізації фінансового управління в сучасних умовах та найбільш актуальним напрямом реалізації менеджменту, до яких вони зараховують і управління фінансовим ризиком.

Зважаючи на велику різноманітність фінансових ризиків, а також враховуючи економічну вагомість окремих з них, наукові дослідження проблем, пов'язаних з організацією їх страхового захисту у багатьох країнах здебільшого концентруються на предметі, обмеженому страхуванням кредитів (в тому числі і експортних), наданням страхових гарантій, а також страхуванням інших фінансових ризиків, передусім втрати прибутку у випадку перерви виробничого процесу[5]. Такий підхід визначається поточними потребами суб'єктів підприємництва і можливостями страхового ринку. В той час, коли напрямок страхової діяльності, пов'язаний з обслуговуванням фінансових ризиків підприємництва, не лише вимагає, а й заслуговує глибокого вивчення і теоретичного узагальнення як на основі практики, так і з урахуванням багатого зарубіжного досвіду.

Метою роботи є розгляд теоретико-методичних положень і опрацювання практичних рекомендацій доцільності формування ефективного економічного механізму управління фінансовими ризиками в частині їх страхування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Однією з найважливіших проблем в управлінні підприємством є врахування невизначеності. Загальновідомим є той факт, що повністю її усунути неможливо. Фінансові ризики можуть серйозно впливати на багато аспектів фінансової діяльності підприємства, однак найбільш значущий їх вплив проявляється у двох напрямках. По-перше, рівень прийнятого ризику відіграє визначальну роль у формуванні рівня прибутковості фінансових операцій підприємства - ці два показники перебувають у тісному взаємозв'язку і являють собою єдину систему «прибутковість - ризик». По-друге, фінансові ризики є основною формою генерування прямої загрози банкрутства підприємства, так як фінансові втрати, пов'язані з ризиком, є найбільш відчутними. Тому, практично всі фінансові рішення, спрямовані на формування прибутку підприємства, підвищення його ринкової вартості та забезпечення фінансової безпеки,

вимагають від фінансових менеджерів володіння технологією прийняття і реалізації ризикових рішень.

Управління фінансовими ризиками підприємства являє собою процес передбачення і нейтралізації їх негативних наслідків, пов'язаних з їх ідентифікацією, оцінкою, профілактикою і страхуванням з метою забезпечення ресурсами підприємства. Кожний напрям управління суб'єкта господарювання має свої об'єкти, а отже буде мати і свій власний портфель фінансових ризиків. Це дозволяє більш ефективно аналізувати та оцінювати чинники, що їх породжують, а також розробляти систему заходів з їх мінімізації. Поряд з тим кожний окремих вид фінансового ризику може бути породжений чинниками, що здійснюють вплив на інші об'єкти фінансового управління суб'єкта господарювання, які перебувають у тісному взаємозв'язку.

Прийняття суб'єктом господарювання певної величини фінансового ризику на утримання як форми нейтралізації таких ризиків ставить проблему попередження настання ймовірності негативних наслідків для фінансової діяльності такого суб'єкта господарювання. Це попередження передбачає реалізацію активної стратегії нейтралізації фінансових ризиків. Так, активна стратегія нейтралізації фінансових ризиків на противагу пасивній стратегії (стратегії уникнення ризиків) реалізується на основі сукупності специфічних методів, зокрема:

- диверсифікація фінансових ризиків;
- хеджування фінансових ризиків;
- страхування фінансових ризиків [10].

Страхування тісно пов'язане з підприємницькою діяльністю, яка неможлива без ризику. При допомозі страхування створюються деякі фінансові гарантії стабільності й прибутковості виробництва. У випадку настання різного роду несприятливих ситуацій, в які рано чи пізно певною мірою потрапляє кожна підприємницька структура, страхування є не тільки спосіб захисту господарства від різного роду руйнівних стихійних чинників, а й засіб подолання несприятливих періодів в економічній ринковій кон'юнктурі. Тобто, страхування підприємництва спрямоване на захист його кінцевих результатів, забезпечення досягнення цілей. Страхування є гарантією від ринкових несподіванок. Страхування стає не лише методом захисту господарювання від стихійних лих, а й захи-

стом від несприятливих змін економічної кон'юнктури. Воно допомагає упорядкуванню фінансових і юридичних взаємозв'язків між різними учасниками ринкових відносин. Прибуткова підприємницька діяльність передбачає постійне оновлення основних активів, впровадження нових технологій, заміну традиційних матеріалів новими, тощо. Іншими словами, неможливо вистояти в конкурентній боротьбі без пошуків невикористаних резервів підвищення ефективності виробництва, а, значить, без розумного ризику. Звичайно, при цьому дуже вірогідні й втрати. Страхування від них може стати важливою підтримкою підприємців в освоєнні ними досягнень науково-технічного прогресу. Отже страхування фінансових ризиків суб'єктами господарювання являється важливою формою забезпечення їх ресурсами та їх збереження.

У свою чергу, у рамках страхування ризиків як форми їх нейтралізації можна виділити самострахування та комерційне страхування (страхування фінансових ризиків із залученням страхових компаній).

Страхування фінансових ризиків із залученням страхових компаній полягає у тому, щоб відшкодувати можливі втрати на випадок, коли через певний період застраховані угоди не дадуть очікуваної віддачі. Страхове відшкодування в такому разі встановлюється в обсязі різниці між страховою сумою та одержаним прибутком від застрахованої комерційної діяльності.

До страхування фінансових ризиків підприємства відносять певні ризики, які проаналізуємо на рисунку 1:

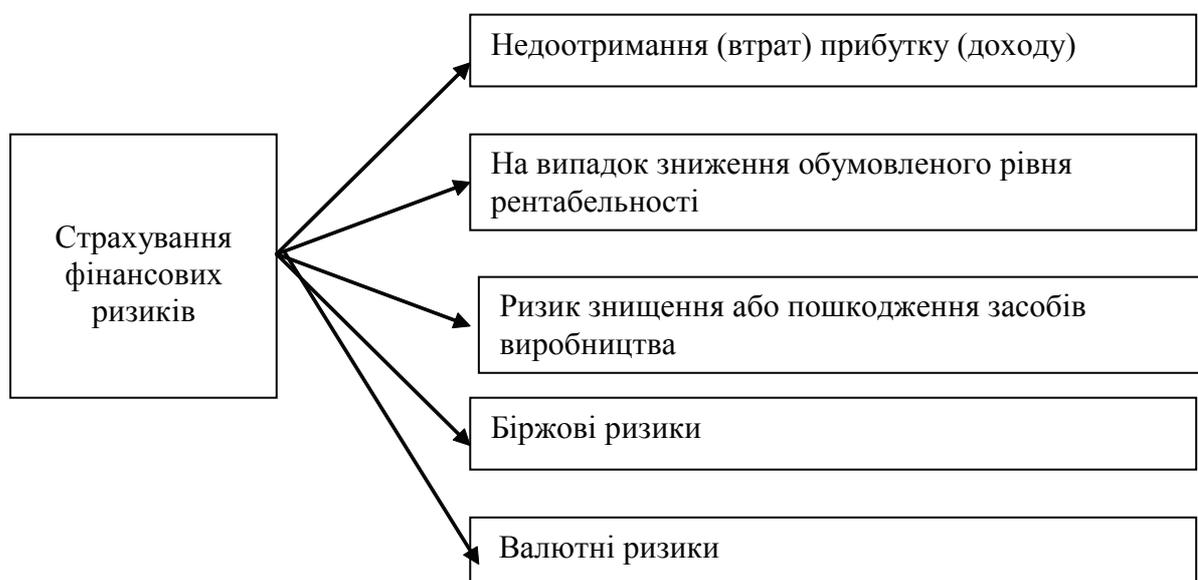

Рис.1. Узагальнююча класифікація страхування фінансових ризиків

На цьому рисунку представлено п'ять видів страхування фінансових ризиків, одним із яких є страхування від втрат прибутку, що являється формою страхового захисту господарюючих суб'єктів від втрат майбутньої користі (очікуваного прибутку), яка може настати, передусім, з причин випадкового спаду виробничого процесу або його зупинки. Збитки в такому разі не обмежуються лише втратою прибутку, а охоплюють витрати, необхідні для підтримки життєдіяльності суб'єкта, повернення його до попередньо визначеної виробничої програми, а також витрати, здійснені з метою протистояння наслідкам ризикового випадку. Тому страхування від втрат прибутку не є самостійним, а так званим комплементарним для багатьох базових видів страхування, передусім - страхування майна від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ. Ризик втрати прибутку завжди є похідним від ризику настання майнових збитків як свого базового ризику. Адже навіть незначна майнова шкода здатна призвести до зупинки виробництва, цілковитої втрати прибутку.

Крім базового ризику (пошкодження або знищення майна), ризику сповільнення або зупинення виробничого процесу, страхування від втрат прибутку повинно врахувати ризики, пов'язані зі сезонністю виробництва, тривалістю строку відшкодування, характером конкуренції у певній галузі, частковою участю у фінансуванні ризику втрат прибутку самого страхувальника.

На відміну від страхування фінансових ризиків із залучення страхових компаній самострахування фінансових ризиків передбачає створення суб'єктом господарювання певних резервних фондів за рахунок регулярних відрахувань, відкладень грошових коштів з метою фінансового покриття потенційних збитків, а також негативних фінансових результатів, додаткових витрат фінансових, матеріальних та інших ресурсів суб'єкта господарювання - децентралізованих фондів страхового відшкодування.

Для цього абсолютна величина фінансових ресурсів для покриття фінансових ризиків, прийнятих на утримання безпосередньо суб'єктом господарювання, розподіляється у просторі та часі і за рахунок певних відрахувань створюється спеціалізований фонд (або кілька фондів) коштів.

Формами створення такого фонду є створення резервного капіталу підприємства, цільовим призначенням якого є покриття можливих

у майбутньому збитків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства, викликаних дією сукупності об'єктивних та суб'єктивних факторів, а також резервного фонду спеціального призначення у грошовій та матеріальній формі.

Перевага самострахування полягає в тому, що воно дає змогу оперативно вирішувати питання відшкодування невеликих збитків. Крім того, не потрібно платити на сторону страхові премії. А вони передбачають витрати не лише на відшкодування збитків, заподіяних стихійним лихом чи нещасним випадком, а й спрямовуються на покриття всіх витрат з утримання офісу на формування прибутку страховика. Доходи від тимчасового інвестування вільних коштів цих резервів також залишаються юридичній чи фізичній особі, що організовує самострахування. Така особа завжди безпосередньо зацікавлена вжити заходів щодо зниження ризиків. До того ж витрати із власних (внутрішніх) резервів безпосередньо не залежать від наслідків ризиків на інших підприємствах. Крім того існує прямий стимул зменшувати та контролювати ризик збитків, не виникає суперечок із страховиком з приводу відшкодування збитків, а прибуток від функціонування фонду збільшується на користь суб'єкта господарювання.

Проте зазначені переваги децентралізованої форми нагромадження і використання резервних коштів виявляються лише в певних межах. Адже при самострахуванні практично немає розподілу наслідків ризику. Один великий (а нерідко і середній) ризик може призвести до необхідності ліквідувати підприємство. Самострахування вимагає відволікання значних ресурсів до резервів. Крім того, кошти цих фондів не зосереджуються на окремому рахунку в банку. Вони перебувають у господарському обороті і на момент, коли постане реальна потреба використати їх за цільовим призначенням, можуть бути в неліквідній формі, тобто при інвестуванні коштів з резервного фонду відсутня можливість миттєвого покриття.

Отже, можливості забезпечення страхового захисту за рахунок перелічених щойно джерел дуже обмежені. Це означає, що більше навантаження має надалі припадати на фонди, створювані методом страхування.

Висновки. Ринкове середовище вносить в діяльність підприємств

елементи невизначеності і поширює коло ризикових ситуацій, які виникають при присутності конкретних умов та обставин. Щоб вижити за цих складних умов підприємствам необхідно приймати нетрадиційні та сміливі рішення, що підвищує ступінь фінансового ризику. При зазначених обставинах підприємствам потрібно не уникати ризику, а вміти правильно оцінити його ступінь і безпосередньо управляти ним з метою обмеження. Підприємствам необхідні: своєчасне врахування чинників ризику при прийнятті управлінських рішень, кваліфікована організація процесу управління ризиковою ситуацією, що спрямована на забезпечення адаптації діяльності підприємства до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Стратегія управління ризиковою ситуацією залежить від специфічних ризиків, які можуть виникати в процесі діяльності підприємства, можливості правильно оцінити конкретну ризикову ситуацію, знайти оптимальний варіант виходу з неї, враховуючи наявні у розпорядженні підприємства ресурси. Тому страховий захист як форма управління ризиками підприємства виконує широке коло суспільно-корисних функцій. Перш за все, в рамках економіко-фінансових відносин воно є одним із засобів формування (накопичення) грошових ресурсів, одним із найбільш стабільних джерел довгострокових інвестицій; оптимізує формування платіжного балансу, що стабілізує фінансову діяльність суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком [Текст] / В. В. Вітлінський, П.І. Верченко. –К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві [Текст] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. –К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Глушевський В.В. Методологічні основи концепції управління ризиками підприємницької діяльності [Текст] / В.В. Глушевський // Фінанси України. – 2009. - №9. –С.116-124.
4. Гранатуров В.М. Ризики підприємницької діяльності. Проблеми аналізу [Текст] / В.М. Гранатуров, О.Б. Шевчук. - К.: Зв'язок, 2000. — С. 28.
5. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків: [Текст] // Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш.- 2002.- 570с.
6. Кравченко В. Управління підприємницькими ризиками: об'єктивні чинники [Текст] / В. Кравченко // Вісник Київського національного університету ім.Т.Шевченка. –

2009. -№110. – С.24-27.
7. Маргасова В.Г. Фінансові ризики функціонування системи менеджменту акціонерних товариств [Текст] / В.Г. Маргасова, А.В. Роговий // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №1. – С. 136-142.
 8. Підлісна О.А. Ризики господарської діяльності : проблеми класифікації оцінки[Текст] / О.А. Підлісна, Б.В. Тюленєва // Економічний вісник НТУУ «КПІ». Зб. наук. праць. Випуск 3. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. с. 404. – С. 326-333.
 9. Старостіна А. Підприємницькі ризики та регуляторна політика держави [Текст] / А. Старостіна, В. Кравченко // Вісник Київського національного університету ім.Т.Шевченка. – 2009. -№113-114. – С.11-14.
 10. Фінансовий менеджмент[Текст] / А.М. Поддєрьогін та ін. – К.: КНЕУ, 2008. – 536 с.